

Cinknutá hra mě nikdy nebavila

Filmový režisér Bernard Šafařík nezapře svým vystupováním a názory šlechtice. Na rozdíl od novodobých zbohatlíků ctí potomek rodiny Schebků morální závazky a o životě a politice uvažuje v hlubších souvislostech.

Dokumentarista musí být důvěryhodný, spolehlivý a nezkorumpovatelný

Co to vlastně znamená být dnes aristokratem?

V normálním životě to neznámá vůbec nic. Osobně to pocituji jako závazek a odpovědnost vůči svým předkům, kteří dostali šlechtické tituly za záslužnou práci. Byli průkopníky výstavby železnic po celé Evropě a prapradědeček František Pštross byl primátorem Prahy a zavedl na magistrátu češtinu jako úřední jazyk.

Byli tedy hodně progresivní?

Lidé si šlechtu spojují s Bílou horou a myslí si, že šlechtici byli něco jako loupeživí rytíři a profitéři. To vůbec není pravda. Šlechtický titul se dával za službu a zásluhu o rozvoj říše. Šlechta představovala elitu národa.

Co ještě vedle ambivalentního vztahu ke šlechtě Češi dělali historicky špatně?

Jako Čech považují náš národ za místry špatných rozhodnutí a hledání viníků za náš osud, který jsme si většinou zbabrali sami.

Například?

Panslavismus a příklon k Sovětskému svazu. Urbanisticky a mentálně Čechy patří do západní Evropy, nikoli na východ, a tak nechápu, proč jsme už od devatenáctého století toužili po Rusku. Rozhodnutí prezidenta Beneše vyjednat se Stalinem

za zády Churchilla bylo také špatným rozhodnutím. A další špatná rozhodnutí následovala – vyhození tří milionů německých spoluobčanů místo potrestání konkrétních viníků, vítězství komunistů ve volbách, znárodnování...

Nemyslíte, že se vztah veřejnosti k šlechtě zlepšuje? Třeba kníže Schwarzenberg svou popularitou utáhne celou jednu stranu.

Dnes už lidé mají majetky, tedy i nějakou zkušenost se starostí o ně, a tak jim svítá, že to není jenom potěšení. Tím spíš, že se v restitucích vracely velké objekty a obvykle ve špatném stavu.

Šlechticové jsou v médiích prezentováni pozitivně, ale v ekonomických elitách se grázlů pohybuje hodně. Čím to je?

Šlechtický závazek vůči předkům se projevuje určitým způsobem chování, zdrženlivostí a pokorou před historií. Proto je také Schwarzenberg tak populární, protože je nezkorumpovatelný.

Na seznam českých smrtelných hříchů můžeme připsat komunistickou likvidaci společenských elit. Mohou potomci dnešních zkorumpovaných ekonomických špiček tuto díru zacelit?

Každý národ se zotaví. Někdo pomaleji, někdo rychleji. U nás to asi bude

Závazek vůči předkům vyžaduje *zdrženlivost a pokoru*

v delším horizontu, než předpokládáme, protože děti se budou těžko odpoutávat od špatného příkladu svých rodičů. Až vyrostete generace, která se za své rodiče bude stydět a bude vůči nim v opozici, tak se něco změní. Jako v roce 1968 na západě.

Bylo pro vás kvůli rodinné tradici těžké emigrovat?

Vzhledem k špatným zkušenostem, které jsem tady do jara 1968 zažil, nebylo. Komunisté vedli proti nám válku, i když

litickým uprchlíkům. Zachovali se k nám ohromně, zvláště po ruské okupaci.

Švýcarsko má pověst perfektní demokratické země, která je pro svůj blahobyt možná až nudná a neinspirativní.

To je naprosto nespravedlivé. Například současný švýcarský film je mnohem zajímavější než český. Kulturní nabídka je i jinak na velikost země ohromná. Ale když je člověk intelektuálně činný, tak je perfektně fungující blahobytná země

příbuzných a známých okolo sebe, jste sám a musíte se s tím nějak vypořádat.

Proč jste začal točit dokumentární filmy?

Hledal jsem stále větší publikum pro to, co chci říct. Když dozrál čas a měl jsem pocit, že mohu něco dát dohromady, oslovil jsem producenty s námětem dokumentu o ruských emigrantech ve Švýcarsku. Zajímalo je. Hodili mě do studené vody, kde jsem se musel naučit plavat, dokonce jsem musel v televizi v němčině moderovat.

Emigrovat je jako přesadit rostlinu do jiného prostředí

se nikdo z mých předků ničím neprovinil. Když si člověk představí, že nás likvidovali členové vlastního národa, je to hrůza. Odejít bylo logické.

Iluzi pražského jara jste nepodlehli?

Vždyť za tím stáli sekerníci z padesátých let. Důvěru jsem k nim neměl.

Odjížděl jste s vědomím, že se už nikdy nevrátíte?

Ano. Komunismus působil tak, že přetrvává ještě drahnou dobu.

Proč jste zamířil zrovna do Švýcarska?

Je to demokratická země a byla v době mé emigrace na jaře 1968 tolerantní k po-

problém, protože tam už není co štagrovat, co zlepšit. Proto hodně švýcarských umělců žije v cizině. Na druhou stranu ve Švýcarsku působí hodně Němců a Rakušanů, protože sdílejí společný jazykový prostor.

Jak se vám podařilo obstát v konkurenci rodilých mluvčích, když jste neuměl německy?

Velice mi pomohla jedna paní profesorka, která mi zkraje pomáhala překládat a redigovat a dbala, abych se naučil dobře německy. Když člověk emigruje, tak ho osud vytrhne jako rostlinu ze země a zasadí do jiného prostředí, kde vás všichni vidí a posuzují. Nemáte houf

Bylo to pro mě hrozné. Ale přišel úspěch, který řetězovou reakcí pokračoval.

Fascinuje mě ta švýcarská otevřenost, to, že vám dali šanci.

Na západě je větší tlak na dobrý výsledek, proto tam stále hledají nové talenty, nové cesty, bez ohledu na to, jestli z toho bude hned profit. V Čechách se uvažuje jinak, lidé především chtějí získat pro sebe nějakou výhodu, proto je tady tak rozšířená korupce a klientelismus.

Točíte dokumenty i hrané filmy. Co je pro vás těžší?

Udělat dobrý dokument je mnohem těžší než natočit průměrný hraný film.

Příprava pořadu pro ČT: Večer na téma... Umění (žít) v exilu, 2001

Z natáčení dokumentu My a Matterhorn, Matterhorn a my, 2008

Je těžší natočit *dobry dokument* než průměrný hraný film

U dokumentu nikdy dopředu nevíte, jestli dostanete do filmu to, co potřebujete. Lidé třeba nechtějí mluvit nebo mluví nepoužitelným způsobem. V hraném filmu si všechno můžete napsat.

V dokumentu se odjakživa diskutuje o tom, jestli má vůbec smysl psát scénář.

Jsem jednoznačně proti psaní scénářů. Bohužel se to vyžaduje, protože producenti musí mít něco v ruce. Lidé píšou do scénářů věty a situace, o kterých si nemohou být jisti, jestli je vůbec natočí. Já jsem většinu svých věcí točil na dobré slovo, bez scénáře. Například v trilogii Cenzurované sny jsem konfrontoval osudy lidí z propagandistických filmů z padesátých let s tím, jak skutečně žili. Když Radovan Lukavský popisoval okolnosti vzniku Krále Šumavy, tak jsem ty věci pochopitelně dopředu nevěděl. Film se mohl natočit jen proto, že někteří lidé našli odvahu vypovídat.

Magie dokumentu je založena na reálnu. Jenže přítomnost kamery a štábu realitu mění. Jak mu pak můžeme věřit?

Rozhoduje osobnost dokumentaristy. Musí být naprosto důvěryhodný, spolehlivý, nezkorumpovatelný.

Jak se korumpuje dokumentarista?

Třeba za ním přijdou a řeknou: „Koukejte, nemohli bychom v obraze mít to nebo ono...“ Dokumentarista musí být dostatečně tvrdý proti takovým vlivům. Důležitá je také schopnost poznat, když lidé nemluví pravdu či svoji výpověď zabalují, zkrášlují nebo s vámi manipulují.

I významní filmaři jako Werner Herzog nechali dělat lidi vymyšlené věci, aby byl výsledek zajímavější. Udělal byste něco podobného?

Ne. Nikdy mě nebavila cinknutá hra. V dokumentu se občas znovu inscenují scény, protože se jinak nedají natočit a musí se to přiznat. Ale nikdy bych nepoužil něco vymyšleného.

Bernard Šafařík (*1948)

Po emigraci do Švýcarska studoval v letech 1968 až 1976 filozofii, dějiny a literární vědu na univerzitě v Basileji. Jako novinář spolupracoval s rozhlasem a předními tištěnými médii, od roku 1974 natočil desítky dokumentárních filmů – tematicky se nejčastěji věnoval umění a významným společenským fenoménům (Zwischen den Fronten – Mezi frontami), Wie kommt Kunst zu ihren Preisen – Umění a obchod, Die Sechziger Jahre: Expansion in den Fortschritt – Šedesátá léta: Expanze pokroku, Atelierbesuche – Návštěvy v ateliérech), v čemž pokračoval i po návratu do Čech (dokumenty pro cyklus GEN a GENUS, Cenzurované sny, série Český fenomén). Natočil také tři hrané filmy. Snímky Psi dostihy a Chladný ráj o životě emigrantů zaznamenaly velký ohlas.

Důležitá je schopnost poznat, když lidé svou výpověď zkrášlují

Zásadní změnu přinesla digitalizace. Natáčení zjednodušila, zlevnila a také zdemokratizovala. Takže dnes může točit každý.

Něco takového jsem si opravdu přál. Často jsem třeba tahal těžké krabice s filmy po festivalech jako příruční zavazadlo, aby se to nemuselo proclívat. Když jsem letěl na filmový festival v Los Angeles, tak na vedlejším sedadle ležely role s filmem.

V čem ještě digitalizace pomohla?

Za strašnou újmu jsem považoval umělé svícení, které ukradlo přirozenou světelnou atmosféru. Jen kolik bytů jsme poškodili štanglemi se světly! S citlivými digitálními kamerami se fantasticky točí i ve spoře osvětlených prostředích, jako jsou bary nebo tančírny.

Po okýnkách na filmovém pásu se vám nestýská?

S filmem jsem vyrůstal, ale sentimentální pocity nemám. Vždy jsem snil o malých pohotových kamerách, které dnes máme k dispozici. Technologie klasického filmu byla příšerně závislá na laboratořích a jejich zaměstnancích, kteří se občas chovali jako králové. Když někoho neměli rádi, tak si třeba musel počkat. Také stříh byl velice obtížný. To všechno dnes odpadlo.

Pracoval jste pro prestižní veřejnoprávní média ARD a ZDF v Německu. Proč jste se proboha vracel?

Rozhodnutí k návratu bylo mnohem těžší než rozhodnutí emigrovat. Cítil jsem to jako povinnost vůči národu. Chtěl jsem něčím přispět k jeho obnově a také jsem chtěl zblízka pozorovat tak obrovskou systémovou změnu a podílet se na ní. Je to nesmírně zajímavá zkušenost, která mi nahradila pohodlnou existenci mého předchozího života. Na západě jsem toho natočil hodně, dosáhl jsem kariérního maxima, a proto jsem to mohl přerušit či opustit a jít vstříc nové výzvě – žít a pracovat v Čechách. ■